

DEN ISLAMISKE VERDENS FILOSOFIHISTORIE

Peter Adamson

Philosophy in the Islamic World. A History of Philosophy without any Gaps, volume 3.

Oxford University Press, 2016

511 sider, £25

Globaliseringen har medført en øget vestlig interesse for den islamiske verdens filosofi. Det britiske forlag Routledge udgav i 1996 det gigantiske værk *History of Islamic Philosophy* på 1211 sider, der var redigeret af Seyyed Hossein Nasr. Senest har den engelske filosofiprofessor Peter Adamson udgivet bogen *Philosophy in the Islamic World*, der er tredje bind i hans ambitiøse verdensfilosofihistorie. Som bogens titel antyder, handler den om filosofien i den islamiske verden – og dermed også om kristne og jødiske tanker i det geografiske og kulturelle område, der er blevet domineret af islam.

Bogen tager ikke desto mindre særligt udgangspunkt i den islamiske filosofi. Her kan det så undre, at Adamson kun giver en særdeles kort introduktion til islam. Desuden får han kun halvvejs gjort det tydeligt, at det historiske fokus på den islamiske verden gør det nødvendigt at tale om filosofi i en meget bredere forstand, end vi er vant til i det moderne Vesten. Vor tids vestlige universitetsfilosofi har nemlig sin baggrund i oplysningstiden, hvor det både det spirituelle og religiøse bliver adskilt fra filosofien. Derfor har vestlige fagfilosoffer også fået en tilbøjelighed til at skelne mellem religion og spiritualitet på den ene side og filosofi på den anden side.

Adamson får alligevel markeret, at den islamiske verdens filosofi rummer andet og mere end blot akademisk fagfilosofi. Selve begrebet filosofi bliver introduceret i en muslimsk sammenhæng i begyndelsen af den islamiske verdens gyldne tidsalder. Fra det ottende århundrede bliver en række oldgræske, hellenistiske og romerske værker om filosofi, medicin og videnskab oversat til arabisk. Dermed opstår den islamiske tradition for falsafah, der fokuserer på en sjælelig perfektionering igennem indsigt.

Adamson får desværre ikke knyttet falsafah til det næsten tilsvarende arabiske begreb hikmah. Det sidstnævnte begreb optræder i koranen og henviser til en anden form for filosofi. Brugen af begrebet hikmah tydeliggør nemlig, at islam i sig

selv rummer et oprindeligt fokus på spirituel stræben efter indsigt, der rækker ud over bare at være erkendelse og viden. Adamson viser til gengæld, at den islamiske verden også rummer et helt tredje begreb for filosofi, som er det arabiske ord kalam. Denne form for filosofi bliver allerede udbredt i den islamiske verden, inden at de græske og romerske mestre bliver oversat til arabisk. Kalam henviser til en særlig teologisk praksis, der beskæftiger sig med fortolkning af koranen og andre religiøse tekster. I det ottende århundrede bliver denne praksis udgangspunktet for dannelsen af al-mu` tazilah, der fokuserer på en rationel analyse af etik og moral. Sideløbende opstår der imidlertid også en helt fjerde form for filosofi i den islamiske verden, som er sufismen. Denne tilgang kan i høj grad betragtes som en muslimsk videreudvikling af de kristne ørkenfædres mysticisme, der allerede bliver udbredt omkring det fjerde århundrede. Når det er værd at nævne sufismen, skyldes det ikke mindst, at denne tilgang har vundet en enorm udbredelse i den vestlige verden de senere år.

Adamson bruger forholdsvis meget plads på Abu Yūsuf Yaqūb ibn 'Ishāq as-Sabbāh al-Kindī fra det 9. århundrede og hans efterfølgere. Denne bevægelse betragtes af mange som den første filosofiske skole i den islamiske verden, og den kan betragtes som en form for falsafah. Al-Kindī omtales gerne som den arabiske filosofis fader, og hans tilgang byggede i høj grad på oversatte værker fra de oldgræske filosoffer.

Mere interessant er den persiske filosof Abū Bakr Muhammad ibn Zakariyyā al-Rāzī, som udvikler en terapeutisk tilgang til filosofien. Al-Rāzī lægger sig på mange måder tæt op ad en tradition fra Pythagoras, der forstår etikken som en spirituel terapi, der er sidestillet med lægekunsten. Adamson skildrer al-Rāzī som et eksempel på, hvordan den tidlige islamiske filosofi også indeholdt praktisk livskunst og litteratur om selvhjælp. Dette kapitel lyser noget op i bogen, og det kunne have været interessant, hvis Adamson havde udfoldet denne dimension lidt mere.

Vi får hele tre kapitler om Abū 'Alī al-Husayn ibn 'Abd Allāh ibn Sīnā fra det 11. århundrede, der mest er kendt under det latinske navn Avicenna. Der er ikke nogen tvivl om, at Avicenna har haft en enorm betydning for arabisk filosofi, og at hans værker desuden fik indflydelse på udviklingen af den vestlige lægekunst i 500 år. Adamson fokuserer dog mest på Avicennas metafysik og psykologi, der også fremstår som noget bundet af hans samtid. Han viser til gengæld, at Avicenna får en vigtig modspiller i al-Ghazālī, der tog afstand fra inspirationen fra Aristoteles.

Selv om al-Ghazâlî tager afstand fra religiøs dogmatisme, mener han nemlig ikke, at den rationelle filosofi kan give os en lige så fuld adgang til sandheden som den mystiske sufisme.

Hele bogens anden del omhandler den andalusiske filosofi, der blomstrede, mens den iberiske halvø var under muslimsk styre fra 711 til 1492. Her bliver vi ikke mindst repræsenteret for Ibn' Arabî fra det 12. og 13. århundrede, der indarbejdede sufismen i en meget progressiv og spirituel livsfilosofi. Desværre giver Adamson kun en forholdsvis kort indføring i den andalusiske filosof Ibn Tufayl, der har skrevet et af filosofihistoriens mest bemærkelsesværdige værker. Hans filosofiske roman *Hayy ibn Yaqdhan* er også kendt i den vestlige verden under titlen *Den selv-lærte filosof*. Bogen handler om en forældreløs dreng, der vokser op på en øde ø, hvor han bliver opfostret af en gazelle.

Bogens tredje del handler omhandler filosofiens historie i den islamiske verden efter den gyldne tidsalder. Her får vi ikke alene en interessant introduktion til den persiske filosof Suhrawardî og den filosofiske skole, han grundlagde, som kaldes illuminationismen. Adamson præsenterer os blandt meget andet også for den islamiske filosof Mulla Sadrâ, der levede i Persien i det 16. og 17. århundrede. Sadrâ er ophavsmand til den islamiske eksistentialisme, som også kaldes for den transcendentale teosofi.

Adamson vil gerne modbevise den almindelige antagelse om, at den islamiske filosofi langsomt begynder at dø ud efter det 14. århundrede, hvorfor Sadrâ gerne bliver kaldt den sidste store islamiske filosof. Desværre begynder hans egen bog selv at ebbe ud efter de to kapitler om Sadrâ, hvilket på mange måder bekræfter den gængse antagelse: Med stabiliseringen af det Ottomanske Imperium i det 16. århundrede, begynder den dogmatiske islam at udmanøvrere filosofien i den islamiske verden. Der begynder først at komme grøde omkring den islamiske filosofi igen i det 18. og 19. århundrede, hvor en række intellektuelle begynder at åbne sig for vestlige idéer.

I den forbindelse indeholder Adamsons bog et særdeles relevant og interessant kapitel om kvindernes rolle i islamisk filosofi. Ligesom vi har set i den vestlige kynisme og mysticisme samt i den kinesiske daoisme, har de mest radikale og spirituelle tilgange til islam altid været forholdsvis åbne for kvinder. Den islamiske feminist Fatema Mernissi har vist, at islam adskiller sig fra kristendommen ved at betragte kvinden som stærk og ikke svag. Den traditionelle brug af slør hviler på en

ANMELDELSER

misforståelse af Koranen, og desuden er denne praksis tænkt som en beskyttelse af det svage køn, mændene, der modsat kvinderne ikke har kontrol over sig selv.

Adamsons bog er særdeles læseværdig, og han giver en kompetent indføring i filosofiens historie i den islamiske verden. Som et forfriskende pust indleder han hver eneste kapitel med en lille personlig fortælling, hvilket gør bogen mere vedkommende end mange af tidens andre bøger om filosofi og idéhistorie.

Anders Dræby